

Комплексна програма національно-патріотичного виховання громадян України та формування української політичної нації

Найважливішими завданнями будь-якої держави є захист національних інтересів, гарантування безпеки населенню й територіальній цілісності країни. В Конституції України визначені основні засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи й суспільства.

На сучасному етапі в Україні існують такі найактуальніші проблеми: складне соціально-політичне й економічне становище українського суспільства, порушення територіальної цілісності країни, проведення збройних акцій терористів у східних регіонах нашої держави. В зв'язку з цим впровадження Комплексної Програми національно-патріотичного виховання громадян України та формування української політичної нації (далі – Програма). Даний напрям сприятиме захисту національних інтересів Української держави, відновленню її територіальної цілісності, дасть новий імпульс духовному оздоровленню нашого народу, формуванню в Україні української політичної нації, що передбачає трансформацію громадянської свідомості, моральної та правової культури особистості, розквіту національної самосвідомості, що ґрунтується на визнанні пріоритету прав людини.

Актуальність розроблення Програми обумовлена необхідністю консолідації та розвитку суспільства в умовах складної соціально-політичної ситуації в Україні, коли існує пряма загроза денационалізації, втрати державної незалежності та потрапляння у сферу впливу іншої держави, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення національно-патріотичного, виховання та формування української політичної нації, що діє на основі національних та європейських цінностей.

Згідно виконання вимог Стратегії національно-патріотичного виховання, затвердженої Указом Президента України від 18 травня 2019 року № 286/2019 необхідно здійснити забезпечення національного суверенітету, територіальної цілісності України, захист особистості від впливу агресивного інформаційного середовища та докорінного реформування вітчизняних систем національно-патріотичного виховання та формування української політичної нації громадян України.

Тому в сучасних умовах актуальним завданням є теоретичне (практичне) переосмислення значення національно-патріотичного виховання дітей, учнівської молоді, військово-патріотичного виховання військовослужбовців Збройних Сил України та інших силових структур держави, утвердження національної ідентичності державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування та формування української політичної нації громадян України.

Позитивні результати підготовки громадян України щодо національно-патріотичного виховання можна досягти шляхом внесення змін до законодавчої бази на державному рівні та затвердження навчальних програм за напрямками підготовки. Як однією із складових необхідно створення центрів з національно-патріотичного виховання дітей, військово-патріотичного виховання молоді, студентів в усіх регіонах України в рамках загальнодержавної системи підготовки громадян до захисту Вітчизни.

Вирішення даної проблеми дозволить підвищити громадянську свідомість, моральну та правову культуру особистості й оптимізує в цілому ресурсні витрати на виконання даного процесу, забезпечить оптимізацію і вдосконалення навчально-матеріальної бази дасть змогу прискорити формування української політичної нації громадян України на всіх рівнях.

Тому здійснення системного підходу є одним з головних складових національної безпеки України, а дотримання положень Програми дасть змогу визначити та оптимізувати шляхи досягнення кінцевої мети – формування української політичної нації, суттєво покращити національну безпеку і підвищити обороноздатність нашої держави.

Причини виникнення проблем та обґрунтування необхідності їх розв'язання програмним методом

Основними причинами виникнення проблем та обґрунтування необхідності їх розв'язання – є інтеграція України у європейське співтовариство, участь у світових цивілізаційних процесах, стан фактичної війни на сході України – визначають освітню стратегію держави щодо організації і проведення заходів на виконання національно-патріотичного виховання та формування української політичної нації (Стратегія національно-патріотичного виховання, затверджена Указом Президента України від 18 травня 2019 року № 286/2019).

Це досягається:

- визначенням місця і ролі національно-патріотичного виховання та формування української політичної нації громадян України в загальній державній структурі освіти;
- поставлення мети, завдань, визначення принципів та основних напрямів діяльності освітніх навчальних закладів всіх рівнів, дитячих та юнацьких об'єднань з військово-патріотичного виховання учнівської молоді, студентів, військово-патріотичного виховання військовослужбовців Збройних Сил України та інших силових структур держави, утвердження національної ідентичності державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування для формування української політичної нації громадян України;
- налагодження основних напрямів взаємодії навчальних закладів всіх рівнів, дитячих та юнацьких об'єднань з органами державної влади, місцевого самоврядування, громадськими організаціями з військово-патріотичного виховання учнівської молоді, утвердження національної ідентичності та формування української політичної нації;

- створенням умов для педагогічного складу, формування сприятливого середовища для національно-патріотичного виховання та формування української політичної нації громадян України.

Необхідність активізації роботи державних структур, закладів загальної середньої освіти, громадських організацій, інших соціальних інститутів в об'єднанні зусиль на впровадження програм за напрямками на державному рівні, створення центрів з національно-патріотичного виховання дітей, військово-патріотичного виховання молоді студентів та підвищення кваліфікації у державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування в усіх регіонах України.

Термінологія, що застосовується в Програмі:

громадянська ідентичність – ототожнення себе зі спільнотою громадян національно-державного утворення; феномен свідомого та активного громадянства, усвідомлення себе членом громадянського суспільства;

національна ідентичність – почуття нації єдиним цілим, виховання в собі відмінних традицій, культури, мови і політики. Національна ідентичність людини є її ідентичність і почуття приналежності до однієї держави або однієї нації, незалежно від свого юридичного статусу громадянства;

українська ідентичність – історично сформована адаптивно-еволюційна система ознак і властивостей, які вирізняють українську людину, українську спільноту і українську культуру з-поміж інших аналогічних об'єктів (феноменів);

національно-культурна ідентичність належності до українського народу, нації, свідоме прийняття його моральних цінностей, що характеризується ототожненням і формуванням відповідної національної Я-концепції, що виявляється у власній самоповазі, національній гідності, умінні користуватись правами і свободами, справедливості, відповідальності, любові до України та бажанні пов'язати свою долю з долею України.

Формування української політичної нації є актуальним, життєво важливим завданням українського суспільства і держави.

Для існування української політичної нації в Україні потрібно чітко визначити її ознаки: існувати політична нація може лише у демократичній державі; одним із найголовніших елементів політичної нації є панування громадянського суспільства, верховенства закону та поваги до прав людини; рівність прав титульного етносу із іншими національностями, що проживають на території тієї чи іншої держави; кожний громадянин бере участь у політичному процесі або безпосередньо, або опосередковано.

Українська політична нація – це політична спільнота, яка об'єднує всіх громадян держави незалежно від їхніх етнічного, соціального походження, культурно-мовних та інших особливостей. Спільна державна мова, спільні символи, спільна лояльність до держави та її законів, спільні інтереси і надії на майбутнє стають новітніми сутнісними характеристиками нації, створюють її синонімічні доповнення.

Метою Програми є:

- національно-патріотичне виховання дітей в дошкільних закладах;
- військово-патріотичне виховання учнівської молоді закладів загальної середньої освіти;
- військово-патріотичне навчання студентів та утвердження національної ідентичності у вищих навчальних закладах;
- військово-патріотичного виховання військовослужбовців Збройних Сил України та інших силових структур держави;
- утвердження національної ідентичності в органах державної служби та органах місцевого самоврядування щодо формування української політичної нації громадян України.

Це досягається розробкою програм за напрямками, погодження з фахівцями, затвердження та внесенням необхідних змін до законів України, створенні науково-методичної бази, системної і цілеспрямованої діяльності органів державної влади, закладів освіти, громадських організацій щодо виконання вимог даної Програми на державному рівні.

Кінцева мета – отримання особистості, як патріота України, який приймає активну участь в побудові України.

Основні завдання Програми:

- національно-патріотичного виховання дітей дошкільної освіти;
- ознайомлення з історією рідного краю, життям і побутом народу України, з національною символікою;
- виховання любові до Батьківщини (до рідного дому, сім'ї, дитячого садка, міста, України);
- формування духовно-моральних взаємин між людьми: моральних уявлень про те, як треба поводитися, чому саме так «добре» (поняття); прищеплення почуття любові та поваги до рідних і близьких; формування уміння налагоджувати особистісні контакти з однолітками, домовлятися про спільні дії, розділяти позицію іншого; формувати моральні якості (привітність, щирість, чуйність, справедливість, люб'язність тощо); розвиток доброзичливості й бережного ставлення до праці дорослих, культивування бажання їм допомагати, турбуватися про них, не засмучувати своїми вчинками;
- виховання пошани та любові до культурного спадку свого народу та сучасного мистецтва;
- формування культури почуттів, основ національної та громадянської свідомості (морального ставлення до самого себе, внутрішнього визнання, самоповаги (гідності), терпимості до інших (формування толерантного ставлення до представників інших народів, культур і традицій, до однолітків, батьків, сусідів, інших людей);

- культивування кращих рис української ментальності – працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, бережливого ставлення до природи;
- формування мовленнєвої культури шляхом створення в закладах дошкільної освіти інформаційно й емоційно самобутнього україномовного простору, який забезпечуватиме залучення дітей до мовного дивосвіту, системи виражально-зображальних засобів;
- виховання в дитини свого власного «Я», віри у свої сили, здібності, талант; виховання творчої, соціально активної особистості, здатної бережливо ставитися до довкілля, світу речей, самої себе, інших людей, розуміти значення життя як найвищої цінності.
- організація інформаційно-просвітницької роботи з родинами вихованців, спрямованої на формування толерантності, поваги до культури, історії, мови, звичаїв та традицій як українців, так і представників різних національностей.

Військово-патріотичного виховання учнівської молоді закладів загальної середньої освіти:

- підвищення статусу військово-патріотичного виховання в системі загальної освіти України;
- підвищення престижу військової служби на історичних прикладах воїнів-українців минулого;
- забезпечення виховання високої патріотичної свідомості, почуття вірності й любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського й конституційного обов'язку щодо захисту національних інтересів, територіальної цілісності й незалежності України;
- підвищення й розвиток виховних функцій закладів освіти щодо військово-патріотичного виховання учнівської молоді;
- ефективне використання національних традицій з урахуванням сучасного світового та вітчизняного педагогічного досвіду й досліджень психолого-педагогічної науки з військово-патріотичного виховання;
- забезпечення створення центрів військово-патріотичного виховання дітей, молоді на базі передових шкіл державного, регіонального та місцевих рівнів;
- взаємодія системи освіти з усіма соціальними інститутами щодо інтенсифікації процесу військово-патріотичного виховання учнівської молоді;
- формування освітньої, фізичної, психологічної, соціальної, морально-духовної готовності молоді до військової служби та спонукання до активної протидії сепаратизму, аморальності, шовінізму й фашизму;
- відродження на нових теоретико-технологічних засадах системи позакласного та позашкільного військово-патріотичного виховання учнівської молоді;

- сприяння розвитку та популяризації військово-спортивних ігор типу національної дитячо-юнацької військово-спортивної гри «Хортинг – Патріот» та «Сокіл» («Джура») та розробку нових;
- розвиток дитячих, учнівських, молодіжних і громадських організацій, центрів та спортивних шкіл з національного виду спорту України – хортингу з метою розвитку й зміцнення фізичного, морального і духовного здоров'я дітей та учнівської молоді й становлення майбутніх патріотів – захисників Вітчизни.

Військово-патріотичного навчання та утвердження національної ідентичності студентів у вищих навчальних закладах:

- підвищення статусу військово-патріотичного навчання та утвердження національної ідентичності в системі вищої освіти та українському суспільстві загалом;
- підвищення престижу ставлення до військової служби, як захисника Вітчизни та майбутнього будівника заможної України;
- залучати студентів для придбання практичного військового досвіду в центрах військово-патріотичного виховання на державних, регіональних та місцевих рівнях;
- навчати та розвивати у студентів високу патріотичну свідомість, почуття вірності й любові до Батьківщини, турботу про благо свого народу, готовність до виконання громадянського й конституційного обов'язку щодо захисту національних інтересів, територіальної цілісності й незалежності України та формування української політичної нації;
- прививати національні традиції на прикладах історичних подій минулого та сучасного часу;
- ефективно використовувати психолого-педагогічні науки, національні традиції, досвід педагогічної майстерності в загальній програмі освіти.

Військово-патріотичного виховання військовослужбовців Збройних Сил України та інших силових структур держави:

- створення сучасної та ефективної загальнодержавної системи військово-патріотичного виховання, громадського сприяння безпеці і обороні держави;
- утвердження національної ідентичності воїнів Збройних Сил України, інших силових структур держави, формування української політичної нації;
- виховання у військовослужбовців високої патріотичної свідомості, любові до свого народу, його історії, культурних та історичних цінностей, національної гідності, почуття відданості Вітчизні, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку щодо захисту національних інтересів України;

- виховання громадських почуттів і свідомості, поваги до Конституції і законів України, соціальної активності та відповідальності за доручені державні та громадські справи;
- формування здібностей до аналізу зовнішньої та внутрішньополітичної обстановки, вміння на цій основі, самостійно адекватно оцінювати події, що відбуваються у державі і світі, свою роль і місце в цих подіях;
- створення нормативно-правової бази та комплексу заходів щодо вдосконалення патріотичних почуттів і свідомості громадян України;
- формування прагнення до оволодіння військовими знаннями, відповідного рівня фізичної підготовки та витривалості;

підвищення престижу військової служби, військова професійна орієнтація молоді, формування і розвиток мотивації, спрямованої на підготовку до захисту Української держави і служби в Збройних Силах України та інших силових структурах держави;

- визначення основних напрямів удосконалення допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді;
- забезпечення єдності навчання, виховання, розвитку і психологічної підготовки молоді до захисту Вітчизни;
- вироблення єдиних поглядів на проблему виховання патріота і громадянина;
- узгодження дій міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства у сфері військово-патріотичного виховання громадян та підготовки молоді до захисту Вітчизни, налагодження ефективної координації та взаємодії;
- створення системи шефських зв'язків військових частин і вищих військових навчальних закладів з навчальними закладами, в яких проводиться допризовна підготовка, взаємодії з ветеранськими та іншими громадськими організаціями патріотичного спрямування;
- формування національної (громадянської) ідентичності, готовності протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам, збереження духовних та моральних цінностей Українського народу, сформованих на історичних героїчних прикладах;
- прийняття та оновлення державних та місцевих програм національно-патріотичного виховання з окремим напрямком військово-патріотичного виховання, початкової військової підготовки та громадського сприяння безпеці та обороні;
- формування широкої громадської підтримки військово-патріотичного виховання та обороноздатності України;
- запровадження дієвої системи мотиваційних чинників громадського сприяння безпеці і обороні.

Утвердження національної ідентичності для державних службовців і посадових осіб органів місцевого самоврядування та формування української політичної нації:

- роз'яснення поняття та необхідності утвердження національної ідентичності в Україні для формування української політичної нації та виховання патріотів, як активних учасників побудови заможної України на рівні світової спільноті;
- розширення кругозору працівників державної служби та посадових осіб органів самоврядування щодо необхідності захисту Вітчизни, недоторканості та територіальної цілісності на реальних прикладах сучасності, формування української політичної нації;
- приймання участі у національно-патріотичному вихованні дітей, військово-патріотичного виховання учнівської молоді та студентів;
- проходження практичних занять для закріплення набутих теоретичних знань курсу в центрах військово-патріотичного виховання державного, регіонального рівнів;
- використовувати національні традиції, досвід застосування психолого-педагогічної науки з національно-патріотичного виховання під час виконання своїх обов'язків та формування української політичної нації громадян України;
- сприяти розвитку дитячих, учнівських, молодіжних і громадських організацій, центрів та спортивних шкіл й становлення майбутніх патріотів-захисників Вітчизни.

Визначення оптимального варіанта розв'язання проблеми на основі порівняльного аналізу:

Національно-патріотичне виховання громадян України в основному розглядалося у контексті загальної допризовної підготовки молоді. Наразі в Україні не проводиться системна й цілеспрямована робота з національно-патріотичного виховання дітей, військово-патріотичного виховання учнівської молоді та формування української політичної нації.

Тимчасове вирішення зазначеної проблеми можливе за рахунок збільшення кількості заходів і обсягів фінансування в рамках реалізації суміжних державних програм, що включають елементи національно-патріотичного виховання. Проте використання такого підходу не забезпечить цілеспрямованої, комплексної, системної, послідовної і взаємоузгодженої за часом, ресурсами та результатами діяльності органів державної влади й громадськості щодо виконання вимог даної Програми.

Використання програмного методу забезпечить створення єдиних нормативно-правових, інституційних, організаційно-методичних умов, єдності критеріїв ефективності, повного залучення та максимального використання можливостей органів державної влади, навчальних закладів всіх рівнів та

громадськості щодо національно-патріотичного виховання та формування української політичної нації.

Програма визначає реалізацію наступних напрямів діяльності:

- створення спільно з Кабінетом міністрів, Міністерством оборони України, Міністерством освіти і науки України, Міністерством молоді та спорту України, іншими міністерствами й відомствами, а також органами державної влади, місцевого самоврядування, громадськими організаціями, спілками та фондами затвердження та впровадження програм за напрямами на державному рівні;
- розробку під керівництвом Кабінету Міністрів України і спільно з силовими міністерствами та відомствами, а також залученням органів державної влади місцевого самоврядування й громадських організацій щодо внесення змін до законів України згідно даної Програми;
- врахування законодавчих вимог Програми в навчальних закладах всіх рівнів, центрах з національно-патріотичного виховання, громадських організаціях та об'єднаннях під час формування місцевих і регіональних бюджетів, концентрації фінансових і матеріальних ресурсів для реалізації поставлених завдань із залученням позабюджетних ресурсів на виконання цілей Програми;
- створення в усіх регіонах України організаційних структур, які можуть забезпечити виконання Програми;
- розрахунок матеріальних і фінансових потреб на вдосконалення навчально-матеріальної бази для забезпечення національно-патріотичного виховання та формування української політичної нації передбачити в державному бюджеті та органів державної влади місцевого самоврядування та інших позабюджетних коштів.

Очікувані результати виконання Програми, визначення її ефективності

Найважливішою умовою ефективності роботи з національно-патріотичного виховання та формування української політичної нації громадян України є постійний аналіз їх стану на основі узагальнених оціночних показників.

Виконання Програми дасть змогу:

- підвищити статус національно-патріотичного виховання в системі освіти зокрема та українському суспільстві загалом;
- підвищити престиж військової служби, як непорушного гаранту захисту незалежності України та ставлення до солдата, як захисника держави та його народу;
- впроваджувати формування української політичної нації в свідомість громадян України, дасть змогу об'єктивно оцінювати роль українського війська в українській історії, спадкоємності розвитку ЗС у відстоюванні ідеалів свободи й державності України та її громадян на поетапних прикладах – Гетьманського козацького війська, військ Української

народної республіки, Січових стрільців, Української повстанської армії до часів незалежності та сучасного часу;

- сформувати психологічну й фізичну готовність молоді до виконання громадянського та конституційного обов'язку щодо відстоювання національних інтересів і незалежності Української держави, підвищення престижу й розвитку мотивації молоді до державної і військової служби та захисту Вітчизни;
- відродити й розвивати українське козацтво, УПА, приклади героїчних дій учасників бойових дій АТО (ООС), як важливу громадську основу національно-патріотичного (військово-патріотичного) виховання дітей, молоді, студентів утвердження національної ідентичності та формування української політичної нації;
- забезпечити духовну єдність поколінь, виховання поваги до батьків, людей похилого віку, турботу про молодших та людей з особливими потребами;
- набути необхідних знань молоді про завдання ЗС України і силових структур, їх характерні особливості; засвоїти основи знань щодо захисту Вітчизни, цивільного захисту і безпеки життєдіяльності;
- сформувати й удосконалити життєво необхідні знання, уміння й навички молоді щодо захисту Вітчизни й військово-патріотичного виховання (навчання);
- підготувати учнів до професійної, військової служби у ЗС України та силових структурах, визначених чинним законодавством;
- сформувати вірність бойовим і національно-історичним традиціям, військовому обов'язку, присязі та військовому статуту; підвищити рівень дисциплінованості, конструктивної соціально-комунікативної, громадсько-корисної діяльності;
- підвищити рівень громадянської ідентичності, відчуття належності до рідної землі, народу; визначити духовну єдність поколінь і спільність культурної спадщини; утвердити почуття патріотизму, формування української політичної нації, відданості служінню Батьківщині.

Кінцевим результатом реалізації Програми передбачається позитивна динаміка зростання рівнів національно-патріотичного виховання дітей, військово-патріотичного виховання (навчання) молоді, утвердження національної ідентичності та формування української політичної нації, зростання психологічної, соціальної і морально-духовної готовності до військової служби й захисту Вітчизни та активної протидії сепаратизму, аморальності, шовінізму й фашизму, отримання патріота України, який приймає активну участь в побудові заможної держави.

Оцінка фінансових, матеріально-технічних і трудових ресурсів, необхідних для виконання Програми.

Виконання Програми фінансуватиметься за рахунок коштів державного й місцевих бюджетів та інших джерел не заборонених законодавством. Оцінка матеріально-технічних і трудових ресурсів проводитиметься з урахуванням

основних прогнозованих показників економічного й соціального розвитку, які подаються разом з проектом закону про Державний бюджет України на відповідний рік, інших прогнозованих документів, затверджених в установленому порядку. Обсяги фінансування Програми уточняється під час складання проекту Державного бюджету України на відповідний рік у межах видатків, що передбачаються для кожного головного розпорядника коштів.

Остаточна оцінка фінансових, матеріально-технічних і трудових ресурсів, необхідних для виконання Програми (з обґрунтуванням обсягів фінансових ресурсів за джерелами фінансування та результатами проведення оцінки реальних можливостей ресурсного забезпечення виконання за рахунок коштів державного, місцевих бюджетів та інших джерел). Вона проводиться після узагальнення пропозицій, що надійшли від міністерств і відомств, силових структур та органів місцевого самоврядування після розгляду, погодження та затвердження Програми на державному рівні.